

УДК 378:811.161.3

К. Р. Федарцова (krfedartsova@mail.ru),
 канд. філал. навук, дацэнт
 Беларускі гандлёва-эканамічны
 ўніверсітэт спажывецкай кааперацыі
 г. Гомель, Рэспубліка Беларусь

РОЛЯ КНІГІ Ў САЦЫЯЛЬНА-КУЛЬТУРНЫМ РАЗВІЦЦІ І ВЫХАВАННІ СТУДЭНТАЎ

У артыкуле прыводзяцца вынікі практычнага прымянення інфармацыйна-камунікатыўных тэхналогій для сацыяльнага і культурнага развіцця студэнтаў на занятках па беларускай мове і ў пазааўдыторны час, выкарыстоўваючы аўтарскія метадычныя і навуковыя распрацоўкі.

The article presents the results of practical application of information and communication technologies for social and cultural development of students in the Belarusian language studies and in extracurricular time using author's methodological and scientific developments.

Ключавыя словы: выхаванне; кніга; культура; мерапрыемствы; выкладчык; студэнт; творчасць.

Key words: education; book; culture; events; teacher; student; creation.

Сучасная сістэма адукацыі мае на мэце зварот да асобы навучэнца, яго індывідуальных асаблівасцей і творчых здольнасцей. Неабходна даць магчымасць кожнаму раскрыцца, і ў гэтым маладым людзям павінен дапамагчы выкладчык. Трэба не толькі зацікавіць навучэнцаў сваёй дысцыплінай, але і стаць для іх сапраўдным настаўнікам, дарадцам. Таму выкладчыку неабходна быць заўсёды ў творчым пошуку, займацца самаадукацыяй і знаходзіць у звычайным вучэбна-дыдактычным матэрыяле нестандартныя правы.

Падобныя намаганні павінны мець і студэнты, якія імкнуцца атрымаць высокія адзнакі. Так, сярод іншых крытэрыяў ацэнкі ведаў і кампетэнцый студэнтаў па 10-балавай шкале, напрыклад, 9 балаў ставіцца за здольнасць самастойна і творча вырашаць складаныя праблемы ў нестандартнай сітуацыі ў межах вучэбнай праграмы; за самастойную работу на практычных, лабараторных занятках, творчы ўдзел у групавых абмеркаваннях, высокі ўзровень культуры выканання заданняў. Такім чынам, каб студэнты змаглі атрымаць такія высокія адзнакі, выкладчык павінен стварыць на занятках складаную праблему, якую трэба творча вырашыць, падабраць такія заданні, якія будуць прадугледжваць і групавое абмеркаванне, і самастойную работу студэнтаў. А для ўсебаковага развіцця навучэнцаў неабходна іх прыцягваць таксама да іншага віду дзейнасці: навуковай, патрыятычнай, культурнай, дабрачыннай.

У Беларусі вельмі трапятліва ставяцца да сваёй гісторыі, культуры і літаратуры. Падтрымка беларускай спадчыны часта ажыццяўляецца на самым высокім узроўні. Менавіта таму многія нацыянальныя праекты і святы шырока адзначаюцца грамадствам. Беларускае студэнцтва як актыўная частка нашага грамадства павінна не толькі падтрымліваць гэтыя падзеі, але і прымаць самы непасрэдны ўдзел у іх правядзенні.

Выкладчыка-філолага, безумоўна, цікавяць пісьменнасць, культура маўлення, начытанасць студэнтаў. Таму асноўнай мэтай нашай работы стала вызначэнне ролі ў развіцці і выхаванні студэнтаў як непасрэдна самой кнігі, так і ўсяго, што з ёю звязана. Намі былі акрэслены наступныя задачы: 1) падзяліцца метадычным вопытам па падрыхтоўцы і правядзенні культурна-асветніцкіх мерапрыемстваў на занятках і ў пазааўдыторны час; 2) выявіць здоль-

нась студэнтаў да пошукава-навуковай дзейнасці, паколькі яны могуць аналізаваць, сістэматызаваць, параўноўваць факты і падзеі падчас напісання навуковых работ; 3) паказаць, наколькі ўдзел студэнтаў у падобных мерапрыемствах садзейнічае павышэнню матывацыі да чытання айчыннай і сусветнай літаратуры, а таксама да вывучэння вучэбных дысцыплін “Беларуская мова (прафесійная лексіка)” і “Беларуская мова (культура маўлення)”.

Пасля абвяшчэння 2012 года ў Беларусі Годам кнігі ў Беларускім гандлёва-эканамічным універсітэце спажывецкай кааперацыі сталі рэгулярнымі мерапрыемствамі, прысвечаным творчасці пісьменнікаў і ўласна кнізе. Некаторыя з іх сталі традыцыйнымі. Толькі ў 2012 г. выкладчыкамі секцыі беларускай мовы быў праведзены шэраг мерапрыемстваў: “Кірыла і Мяфодзій – стваральнікі славянскай азбукі”, прысвечанае Міжнароднаму дню славянскага пісьменства (24 мая); літаратурны конкурс “Чытаем беларускую кнігу”; круглы стол “Рэкамендуем прачытаць”; мерапрыемствы, прысвечаныя юбілеям беларускіх паэтаў і празаікаў Я. Брыля, П. Панчанкі, А. Васілевіч, А. Адамовіча і інш. Студэнты прымалі актыўны ўдзел, згадваючы біяграфіі пісьменнікаў, іх творчасць ці знаёмячыся з новымі творами, якія рэкамендаваліся для прачытання аднагрупнікам.

Напрыканцы 2012 г. са студэнтамі дзённай формы атрымання адукацыі было праведзена культурна-адукацыйнае мерапрыемства, прысвечанае 130-годдзю з дня нараджэння класіка беларускай літаратуры Якуба Коласа “Якубу Коласу – 130 гадоў! Са святам, беларусы!”. Я. Колас – не проста выдатны, высокаўтарытэтны ў вачах чытачоў пісьменнік, а пісьменнік – Педагог, пісьменнік – Настаўнік нацыі.

Мэтай культурна-адукацыйнага мерапрыемства стала паглыбленне і сістэматызацыя ведаў па жыцці і творчасці класіка беларускай літаратуры Якуба Коласа. Перад выкладчыкам і студэнтамі былі пастаўлены задачы:

1) праз жыццё і творчасць Якуба Коласа даць магчымасць студэнтам па-іншаму ўбачыць жыццё, лёс, гісторыю беларусаў, лепш і глыбей зразумець іх душу, характар, светапогляд, адчуць і ўбачыць найвялікшы цуд, створаны геніем народа, – яго мову;

2) паглыбіць і сістэматызаваць веды па творчасці Якуба Коласа;

3) выявіць мастацкія здольнасці студэнтаў і даць магчымасць развіць іх творчы патэнцыял;

4) выходзіць нацыянальную самасвядомасць студэнтаў праз цікавасць да роднай мовы і літаратуры, выклікаць станоўчую матывацыю ў працэсе вывучэння дысцыпліны “Беларуская мова (прафесійная лексіка)”.

У падрыхтоўцы да мерапрыемства былі задзейнічаны ўсе студэнты групы: непасрэдняе ўдзельнікі, а таксама адказныя за афармленне аўдыторыі, касцюмы, за тэхнічныя сродкі навучання і пад. Студэнты рыхтавалі даклады з прэзентацыямі па жыццёвым і творчым шляху паэта, чыталі вершы, спявалі, рабілі інсцэніроўкі твораў Я. Коласа. Усім настолькі спадабалася, што менавіта гэтыя заняткі згадвалі праз тры гады ўжо студэнты-выпускнікі, калі іх апытвалі, што ім больш запаміналася з курса “Беларуская мова (прафесійная лексіка)”.

Апрацаваныя матэрыялы мерапрыемства (уласна тэкст, фатаздымкі, відэазапісы) былі прадстаўлены ў красавіку 2013 г. на XV Рэспубліканскай выставе навукова-метадычнай літаратуры і педагогічнага вопыту ў рамках рэспубліканскай патрыятычнай акцыі “Я – грамадзянін Беларусі”. Разам з іншымі метадычнымі работамі нашага ўніверсітэта даныя матэрыялы былі адзначаны дыпламам III ступені.

Распрацоўку [1] можна выкарыстоўваць поўнасю ці часткова на занятках, вечарынах, прысвечаных чарговым дням нараджэння класіка і ўласна творчасці Я. Коласа. Падобнае мерапрыемства было праведзена праз 5 гадоў, у 2017 г., падчас святкавання 135-годдзя з дня нараджэння Якуба Коласа. У гэтым жа годзе ва ўніверсітэце прайшла культурна-патрыятычная акцыя “Чытаем Купалу разам”, прысвечаная яшчэ аднаму класіку беларускай літаратуры Янку Купалу, якому таксама адзначалася 135 гадоў. Акцыя аб’яднала ўсіх: вершы Купалы чыталі прарэктар і загадчыкі кафедраў, начальнікі аддзелаў і выкладчыкі, супрацоўнікі і студэнты.

2016 год у Рэспубліцы Беларусь быў аб’яўлены Годам культуры. Да гэтай падзеі намі была падрыхтавана літаратурная сустрэча “Яднанне паэзіяй”, на якой сустрэліся паэты-класікі, паэты-прафесіяналы, паэты-аматары і чытачы – аматары паэзіі. Мерапрыемства складалася з трох частак:

1. Конкурс прэзентацый трох паэтаў-класікаў рознымі камандамі студэнтаў. Былі адабраны такія паэты, у якіх былі юбілейныя даты з дня нараджэння. Каманды расказвалі пра жыццё і творчасць класікаў, інсцэніравалі адзін з іх вершаў.

2. Чытанне студэнтамі вершаў уласнага сачынення.

3. Сустрэча з паэтамі-прафесіяналамі г. Гомеля Марынай Ганжуравай і Верай Квяткоўскай, апошняя з якіх з’яўляецца аўтарам пяці паэтычных зборнікаў і ўваходзіць у Саюз пісьменнікаў Беларусі.

Сустрэча атрымалася па-дамашняму цёплай і сяброўскай. Важна, што пасля яе ўзнікае жаданне часцей заглядаць у зборнікі вершаў і нават спрабаваць пісаць самім.

Таксама выкладчыкамі-філолагамі практыкуецца правядзенне выязных заняткаў. Так, разам са студэнтамі ў лютым 2018 г. мы прымалі ўдзел у адкрыцці выставы кніг і някніжных матэрыялаў “Музей. Людзі. Гады. Жыццё”, прысвечанай 10-годдзю Музея рэдкай кнігі, у Гомельскай абласной універсальнай бібліятэцы імя Леніна. Студэнтам спадабалася выстава: каля многіх экспанатаў яны падоўгу затрымліваліся, не саромеліся задаваць пытанні экскурсаводу, былі актыўныя падчас правядзення конкурсу. Экспанаты музея і цікавыя аповед пра іх выходзяць у студэнтаў беражлівыя адносіны да кнігі і павялічваюць чытацкі інтарэс як да зместу той ці іншай кнігі, так і да гісторыі яе стварэння, біяграфіі аўтара.

Увесь 2017 год у Беларусі прайшоў пад знакам 500-годдзя беларускага і ўсходнеславянскага кнігадрукавання. Цяжка пералічыць усе мерапрыемствы, звязаныя з данай падзеяй, якія адбываліся ў нашай краіне і ў іншых дзяржавах ва ўстановах адукацыі рознага ўзроўню, у навуковых колах, СМІ, бібліятэках і г. д. Найбольш важнай лічым дату святкавання 6 жніўня 2017 г. – дзень, калі 500 гадоў таму ў Празе беларус-палачанін Францыск Скарына выдаў першую кнігу «Псалтыр» на старабеларускай мове.

З найбольш запамінальных святочных мерапрыемстваў і ініцыятыў, якія праводзіліся ў г. Гомелі, варта адзначыць наступныя:

– Гомельская абласная ўніверсальная бібліятэка імя Леніна падрыхтавала “Прысвячэнне Скарыну – цыкл электронных прэзентацый”, у якіх асвятляліся творы мастацтва, напрыклад, карціны, на якіх намаляваны Ф. Скарына, скульптуры яго асобы і нават фільмы пра яго; а таксама “Па слядах Ф. Скарыны” – віртуальнае падарожжа па гарадах і краінах, дзе жыў, вучыўся і тварыў беларускі першадрукар. На мерапрыемствы мог прыйсці любы жадаючы. Іх наведалі і нашы студэнты.

– Да 500-годдзя беларускага кнігадрукавання партрэт першадрукара ў стылі графіці ўпрыгожыў сцяну Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Францыска Скарыны. Гэта работа маладога гомельскага архітэктара Дзмітрыя Казлюка, які выношваў сваю ідэю два гады. Партрэт асветніка атрымаўся плошчай 64 квадратныя метры з цытатай “Святло ведаў перамагае цемру невуцтва”.

– У “Арт-кафэ” праходзіў цыкл творчых сустрэч з літаратарамі, якія пішуць па-беларуску. Мерапрыемства праходзіла ў цёплай абстаноўцы, што дазволіла прысутным адчуць сябе бліжэй да сваіх вытокаў і добра правесці час.

Нашы студэнты не засталіся ў баку ад гэтай падзеі і пад кіраўніцтвам выкладчыка падрыхтавалі навуковыя даклады, з якімі выступілі на розных канферэнцыях. Так, студэнты гр. G-11 Г. У. Казлоў, В. Г. Крывалапаў, Т. М. Шаўчук з дакладам “Эвалюцыя кнігі: ад друкаванай Скарынаўскай да электроннай” выступілі на X Міжнароднай навуковай канферэнцыі студэнтаў, аспірантаў і маладых вучоных “Беларусь у сучасным свеце” 18–19 мая 2017 г. у Гомельскім дзяржаўным тэхнічным універсітэце імя П. В. Сухого. Які шлях прайшла кніга за апошнія 500 гадоў, якія задачы ставілі перад сабой выдаўцы і ўладальнікі кніг, якія трансфармацыі зведала кніга – усё гэта стала мэтай даследавання студэнтаў. Былі акрэслены задачы: 1) высветліць, які ўклад унёс Ф. Скарына, распачаўшы беларускае і ўсходнеславянскае кнігадрукаванне; 2) прасачыць развіццё кнігі па стагоддзях ад XVI да XXI; 3) прааналізаваць становішчы і адмоўныя бакі электроннай кнігі. У працэсе даследавання студэнтамі выкарыстоўваліся апісальныя, параўнальна-супастаўляльныя, статыстычныя метады. Па выніках работы секцыі згаданы даклад быў адзначаны дыпламам і апублікаваны ў зборніку матэрыялаў канферэнцыі [2].

Эстафету сваіх калег праз год падхапіла студэнтка гр. Б-11 А. А. Караткевіч. Яе даклад “Становішчы і адмоўныя бакі друкаванай і электронных кніг”, зроблены на аснове аналізу праведзенага сярод студэнтаў анкетавання, атрымаў II месца на XXXVIII Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі для студэнтаў і навучэнцаў “Інавацыйны патэнцыял моладзі ў сучасным свеце” (БГЭУ, 03.05.2018 г.) і таксама апублікаваны ў зборніку матэрыялаў канферэнцыі [3].

Абагульніць і прааналізаваць асноўныя мерапрыемствы 2017 г., прыўрочаныя да юбілейнай даты, падрыхтаваныя рознымі арганізацыямі, навучальнымі ўстановамі краіны, горада і асобнымі грамадзянамі, паспрабавала ў сваёй навуковай рабоце “Аналіз культурна-

асветніцкіх мерапрыемстваў, праведзеных у Рэспубліцы Беларусь і г. Гомелі па святкаванні 500-годдзя беларускага кнігадрукавання” студэнтка гр. Г-11 М. С. Драбышэўская. Даклад быў падрыхтаваны на XI Міжнародную навукова-практычную канферэнцыю студэнтаў, аспірантаў і маладых вучоных “Беларусь у сучасным свеце” ў Гомельскім дзяржаўным тэхнічным універсітэце імя П. В. Сухого (17–18.05.2018 г.) і атрымаў дыплом.

Такім чынам, кніга прайшла доўгі і складаны шлях ад друкаванай да электроннай. Якой яна стане праз наступныя 500 гадоў сказаць цяжка, але магчыма кніга будзе мець зусім іншы выгляд. Аднак верагоднасць выкарыстання друкаванай папяровай кнігі ў будучым застаецца і каштоўнасць яе будзе вельмі высокай, як зараз рукапісных кніг. Варта адзначыць, што і сёння пераважная большасць людзей (як паказала анкетаваанне) традыцыйна выбірае кнігу з друкарскім водарам і пахам тыпаграфскай фарбы, хаця і не адмаўляе паралельнае чытанне электроннай кнігі, а наш славуці зямляк змог і праз стагоддзі аб’яднаць нацыянальнай ідэяй усіх беларусаў.

Варта спыніцца яшчэ на адным святочна-конкурсным мерапрыемстве “Думаем, чытаем, размаўляем па-беларуску”, якое падсумоўвае ўсё адзначанае вышэй. Яно праводзілася ў лютым 2019 г. і было прысвечана Міжнароднаму дню роднай мовы. Свята шырока адзначаецца ў свеце 21 лютага, пачынаючы з 2000 г. Менавіта ў гэты дзень 1952 г. у Пакістане была праведзена дэманстрацыя студэнтаў. Яны заклікалі ўрад краіны надаць іх роднай бенгальскай мове статус дзяржаўнай і патрабавалі навучання менавіта на ёй. Падчас выступлення 5 студэнтаў былі забітыя. Пасля гэтага выпадку ўсходняя частка Пакістана аддзялілася і стала дзяржавай Бангладэш.

На сённяшні дзень з 6,5 тыс. існуючых моў жывых засталася толькі 3,5 тыс., а пісьменнасць маюць 350–400 моў. Кожная нацыя не павінна быць абыхавай да свайго нацыянальнага, роднага і мовы ў тым ліку, паколькі мы можам згубіць і мову, і сябе як нацыю. Бо, як казаў беларускі пісьменнік У. Караткевіч: “Хто забыў сваіх продкаў – сябе губляе. Хто забыў сваю мову – усё згубіў.” І родная мова павінна быць лепшая, проста таму што яна родная!

Для прапаганды роднай мовы, звароту да сваіх вытокаў было арганізавана вышэйзгаданае мерапрыемства, каб падумаць, пачытаць і паразмаўляць па-беларуску. Былі складзены тры каманды з груп эканамічнага і камерцыйнага факультэтаў БГЭУ, што толькі пачалі вывучаць дысцыпліны “Беларуская мова (прафесійная лексіка)” ці “Беларуская мова (культура маўлення)”. Ацэньвалі веданне беларускай мовы студэнты-выдатнікі ўлікова-фінансавога факультэта, якія ўжо атрымалі веды па гэтых дысцыплінах і паспяхова іх пацвердзілі.

Былі падрыхтаваныя 7 конкурсных заданняў:

1. “Візітоўка”. Да гэтага задання каманды рыхтаваліся загадзя. Сюды ўваходзіла прэзентацыя сваёй каманды, якая звязвала візітоўку з Міжнародным днём роднай мовы.

2. “Што ёсць? Чаго няма?” Трэба было знайсці адказы на жартоўныя пытанні, раздадзеныя кожнай камандзе, напр.: Што ёсць у *дзіка* і *мядзведзя*, але няма ў *лісы* і *зайца*? (У словах *ліса* і *заяц* няма спалучэння літар дз).

3. Заданне “Хутка ды правільна” заключалася ў праверцы ведаў назваў прадметаў быту беларусаў. Тая з каманд, якая першай правільна растлумачыць ці перакладзе на рускую мову прапанаванае слова, зарабляла 1 бал. Калі каманды не ведаюць, то балельшчыкі могуць дапамагчы сваёй камандзе, зарабіўшы для іх палову бала. Напр.: *альтанка* (летняя дэкарыраваная паркавая пабудова каркаснай канструкцыі для адпачынку, сховішча ад непагадзі; рус. беседка); *брыль* (традыцыйны сельскі, пераважна мужчынскі, галаўны ўбор, сплечены з саломы або чароту; рус. соломенная шляпа).

4. “Пабудзь пісьменнікам”. Камандам трэба было загадзя падрыхтаваць звязны тэкст на беларускай мове, які складаецца толькі са слоў, што пачынаюцца на літару “с”. Ацэньваўся змест тэксту і колькасць выкарыстаных слоў.

5. “Складзі слова”. Для выканання гэтага задання камандам даваліся падрыхтаваныя карткі, у якіх трэба было правільна вызначыць род назоўнікаў і здагадацца, якое слова зашыфравана.

6. “Конкурс капітанаў”. Дома капітаны каманд павінны былі падрыхтаваць 6 спецыфічна беларускіх слоў. Кожны капітан двум іншым капітанам прапаноўвае па 3 словы, каб тыя змаглі іх растлумачыць. Растлумачылі – ім бал, не растлумачылі – бал капітану, які прапанаваў словы.

7. “Чытаем вершы”. Кожнай камандзе загадзя прапаноўваўся верш пра мову, які яны павінны прадставіць гледачам.

У канцы мерапрыемства былі размеркаваны месцы і аб’яўлены пераможца. Усе студэнты былі ў прыўзнятым настроі і атрымалі сувеніры з беларускай сімволікай. Таму “вучыцца мове – значыць авалодаць яе правіламі і нормаў; выходзіць словам (ці праз слова) – значыць фарміраваць пачуццё мовы, моўны густ; зрабіць адукаваным – значыць моўна кампетэнтным, свабодным у выбары тых ці іншых моўных паводзін” [4, с. 145].

Такім чынам, родная мова і кніга заўсёды аб’ядноўвалі людзей, нават калі іх хацелі знішчыць. Агульныя ж мерапрыемствы гэтага накірунку, падрыхтаваныя студэнтамі з дапамогай выкладчыка, садзейнічаюць сацыяльна-культурнаму развіццю навучэнцаў, выходзіць у іх пачуццё адказнасці за справу, салідарнасці са сваімі аднагрупнікамі, пачуццё густу сапраўднай літаратуры, а галоўнае – патрыётаў сваёй Радзімы.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. **Федарцова, К. Р.** Са святам, беларусы! Мерапрыемства, прысвечанае дню нараджэння Якуба Коласа / К. Р. Федарцова // Роднае слова. – 2016. – № 9. – С. 66–69.

2. **Крывалапаў, В. Г.** Эвалюцыя кнігі: ад друкаванай Скарынаўскай да электроннай / В. Г. Крывалапаў, Г. У. Казлоў, Т. М. Шаўчук // Беларусь в современном мире : материалы X Междунар. науч. конф. студентов, аспирантов и молодых ученых, Гомель, 18–19 мая 2017 г. / М-во образования Респ. Беларусь, Гомел. гос. техн. ун-т им. П. О. Сухого, Гомел. обл. орг. «Белорусское общество «Знание» ; под общ. ред. В. В. Кириенко. – Гомель : ГГТУ им. П. О. Сухого, 2017. – С. 136–138.

3. **Караткевіч, А. А.** Станоўчыя і адмоўныя бакі друкаванай і электронных кніг / А. А. Караткевіч // Инновационный потенциал молодежи в современном мире : материалы XXXVIII Международной научно-практической конференции студентов и учащихся, Гомель, 2–4 мая 2018 г. / под. науч. ред. А. П. Бобовича. – Гомель : Бел. торгово-экон. ун-т потребит. кооп., 2018. – С. 109–110.

4. **Лебедзева, С. В.** Тэхнічная адукацыя: моўны аспект / С. В. Лебедзева // Теория и практика преподавания лингвистических дисциплин в вузах негуманитарного профиля : материалы III Междунар. науч.-практ. конф. В 2 ч. Ч. 1. – Горки : Белорус. гос. с.-х. академия, 2010. – С. 144–146.